

УДК 336.744

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ**Каламбет С.В., Скомороха Т.В.****SPECIFIC TAXATION HOUSEHOLDS IN UKRAINE****Kalambet S.V., Skomorokha T.V.**

У статті розглянуто особливості оподаткування домогосподарств в Україні. Розглянуто два підсектора системи оподаткування домогосподарств; а саме: найманих працівників та одержувачів доходів від власності та роботодавців і самостійно зайнятих працівників. Запропоновано напрямки реформування оподаткування домогосподарств в Україні.

Ключові слова: домогосподарство, оподаткування домогосподарств, податки на доходи, податки на споживання, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум.

Вступ. В сучасних умовах відбувається трансформація функцій традиційних учасників ринкових відносин, включених в розширену модель грошових потоків доходів і витрат, в якій домогосподарства представлені як один з найбільш масових економічних суб'єктів.

На сьогодні домогосподарства є повноправними господарюючими суб'єктами, що функціонують на основі законів ринку і беруть участь у всіх фазах відтворювального процесу, а їх фінанси виступають невід'ємною частиною національної фінансової системи як сукупності фінансових відносин між усіма інституційними секторами економіки.

Домогосподарства з одного боку, є кінцевими споживачами вироблених товарів і послуг, а з іншого боку, виступають виробниками товарів і послуг. Таке функціонування домогосподарств породжує свої особливості виникнення податкових відносин між ними і державою.

Оподаткуванню домогосподарств у вітчизняній літературі приділено мало уваги. Дослідження зводяться до вивчення окремих податків, що сплачуються фізичними особами. Однак, можна виділити наступних учених, що зачепили дану проблематику: Кизима Т. [1], Рудая М. [2], Чеховська І. [3], Жиров В. [4], Нікітішін А.А. [5]. В умовах дії нового законодавства виникла необхідність уточнити систему оподаткування домогосподарств на основі їхнього виявлення особливостей оподаткування.

Постановка проблеми. Тому, метою статті є визначення основних підходів оподаткування домогосподарств в Україні і особливостей його реформування в умовах інтеграції країни у світову економіку.

Матеріали і результати дослідження. Сучасне українське законодавство не розглядає домогосподарство як платника податків. В даному випадку, платниками податків виступають члени домогосподарств - окремі фізичні особи, що однозначно визначено у Податковому кодексі України [6].

Система оподаткування домогосподарств - це сукупність законодавчо встановлених податків і обов'язкових зборів, які сплачує домогосподарство за результатами своєї фінансово-господарської діяльності і задоволення власних матеріальних і духовних потреб до бюджетів різних рівнів.

Існування різних типів домогосподарств і наявність у них певних видів економічних ресурсів припускає наявність доходів від їх реалізації. Тому члени домогосподарств сплачують податки з доходів та майна, тобто прями податки. А оскільки домогосподарства виступають основним споживачем товарів, робіт і послуг це передбачає сплату непрямих податків.

Як відомо непряме оподаткування збільшує податкове навантаження домогосподарств.

Основним прямим податком, який сплачують домогосподарства, є податок на доходи фізичних осіб. Згідно із законодавством базовою ставкою є 15%, також діє ставка в 17% (на суму перевищення) для тих членів домогосподарств, чий дохід перевищив десятикратний розмір мінімальної заробітної плати на 1 січня поточного року, а також 10% для окремих платників податків [6].

Крім заробітної плати в базу оподаткування податку на доходи фізичних осіб включаються сума відсотків і дивідендів, вигащів, спадщина та інші види доходів згідно з чинним законодавством.

Спрощена система оподаткування представлена єдиним податком. В умовах дії нового законодавства з 4 існуючих груп платників єдиного податку для членів домогосподарств, які займаються

підприємницькою діяльністю, можливий вибір з 3 груп.

Якщо члени домогосподарств виступають платниками першої або другої групи, то ставка відповідно в межах від 1 до 10% і від 2 до 20% розміру мінімальної заробітної плати. Якщо ж є платниками єдиного податку по 3 групі, то ставка 3% (якщо сплачують ПДВ) або 5% (у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку) [6].

Оскільки фінансово-господарська діяльність окремих членів домогосподарств є різною, то в даному випадку можна розглядати два підсектори системи оподаткування домогосподарств: перший - найманих працівників та одержувачів доходів від власності та другий - роботодавців і самостійно зайнятих працівників. У цьому й полягає особливість оподаткування домашніх господарств.

Перший підсектор системи оподаткування домашніх господарств представлений членами домогосподарств, які працюють найманими працівниками. Основним прямим податком, який у цьому випадку сплачують члени домогосподарства є податок з доходів фізичних осіб.

Другий підсектор системи оподаткування домашніх господарств представлена тими членами домогосподарств, які ведуть підприємницьку діяльність і обрали або загальну систему оподаткування або спрощену. Залежно від обраного виду підприємницької діяльності члени домогосподарств можуть бути платниками єдиного податку, збору за провадження певних видів діяльності.

Взагалі група витрат домогосподарств, що включає обов'язкові платежі, передбачає витрати домогосподарств на сплату податків та обов'язкових зборів, внесків на соціальне страхування, страхових внесків за умови особистого або майнового страхування і скорочує реальні доходи домогосподарств у конкретному часовому періоді,

зменшуючи тим самим обсяги їх поточного споживання і заощадження.

Застосовуючи оподаткування фізичних осіб, держава ставить кілька цілей: по-перше, забезпечує надходження необхідних ресурсів до бюджетів усіх рівнів, а, по-друге, перерозподіляє частину доходів на користь найменш захищених верств населення.

Як уже зазначалося оскільки члени домогосподарства отримують різноманітні доходи, у тому числі від підприємницької діяльності, то платниками податків у такому випадку, вони є як фізичні особи та індивідуальні підприємці без утворення юридичної особи. В Україні, згідно з чинним законодавством, суб'єктом податку з доходів фізичних осіб може бути лише конкретна фізична особа. Виділення суб'єктом оподаткування подружжя, сім'ї чи домогосподарства не передбачено. Відповідно, чинну систему оподаткування домогосподарств в Україні доцільно позиціонувати як систему оподаткування фізичних осіб та індивідуальних підприємців (рис. 1).

Згідно з законодавством України не підлягають оподаткуванню три види витрат: податковий кредит, соціальна пільга і неоподатковувані суми доходів. У переліку сум, які можна відносити до податкового кредиту, витрати на утримання дитини не передбачені (крім витрат на навчання). На соціальну податкову пільгу мають право лише неповні сім'ї (одинок мати або батько, вдова або вдівець), а також сім'ї, що мають трьох і більше дітей.

Фактично це означає, що більшість сімей не має жодних прав на пільги, хоча вони й існують. Як наслідок, останніми роками в Україні спостерігається чітко виражена тенденція зростання частки бездітних сімей та сімей з однією дитиною (за даними Державного комітету статистики України, у 2011 році 77,2 % домогосподарств склалися з однієї, двох або трьох осіб; частка домогосподарств без дітей сягнула 62,1 %, а серед домогосподарств з дітьми 75,3 % мають одну дитину і 22,1 % – двох дітей) [7].

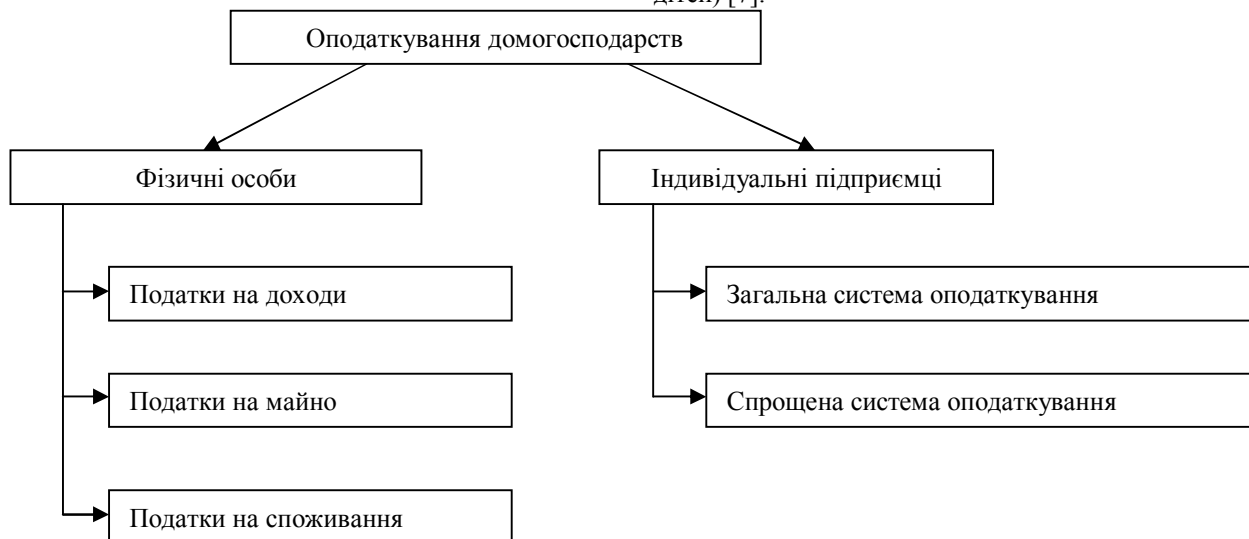

Рис. 1. Основні елементи системи оподаткування домогосподарств в Україні

Податкове навантаження в розрізі окремих груп домогосподарств може суттєво різнитися. Скажімо, рівень податкового навантаження на домогосподарство, яке складається з подружжя пенсіонерів, відрізнятиметься від рівня податкового навантаження на домогосподарство найвищої децильної групи хоча б тому, що пенсіонери сплачують, як правило, мінімум податків і споживають значно менше товарів та послуг (сплачуючи, відповідно, й менше податків на споживання) порівняно із заможними громадянами.

Отже, питання оподаткування домогосподарств є актуальними й пов'язано з визначенням розміру споживчого кошику, прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Питання вдосконалення державного, в т.ч. податкового регулювання цих показників в Україні потребують невідкладного вирішення, насамперед шляхом перегляду механізму державного регулювання у частині посилення контролюючих функцій держави за процесом визначення їхнього розміру, структури та дотриманням вимог чинного законодавства у цій сфері.

Звичайно, найважливішим у системі оподаткування домогосподарств є податок з доходів фізичних осіб, і роль цього податку останніми роками динамічно зростає як в Україні, так і в інших країнах світу. Зокрема, найвищий рівень частки податків з доходів фізичних осіб у ВВП за кілька останніх років було зафіксовано у Канаді (13,3 %), а найнижчий – в Аргентині (2,3 %). Найбільше значення частки податку з доходів фізичних осіб у загальній сумі доходів бюджету спостерігається в Австралії (35,2 %); найнижче – в Угорщині (9,2 %). В Україні частка цього податку у валовому внутрішньому продукті за 2011 рік склала 5,8 %, а в доходах зведеного бюджету – 15,1 %, а 2012 році відповідно 4,8 % та 15,3 % [8].

Відповідно до концепції комплексного доходу, в Україні запроваджено оподаткування сукупного доходу платника, до якого зараховують доходи з усіх джерел. З розвитком ринкових відносин в Україні з'явилося багато різних напрямів діяльності фізичних осіб та можливостей вкладання коштів, результатом чого стало отримання громадянами доходів із найрізноманітніших джерел. Відтак, усі доходи, які мають ознаки прибутковості, незалежно від джерела їхнього утворення чи отримання, повинні оподатковуватися. Це більш справедливо, ніж встановлення надмірно високих податкових ставок для одних доходів і виведення з-під оподаткування інших. Однак для того, аби за загальної позитивної тенденції зростання особистих доходів не погіршувався добробут платників з найменшими доходами, невід'ємною складовою механізму оподаткування доходів фізичних осіб вважається неоподатковуваний мінімум доходів громадян, котрий займає важливе місце в механізмі оподаткування доходів фізичних осіб. Його розмір має бути економічно обґрунтованим і дорівнювати

реальній величині прожиткового мінімуму. Безперечно, оптимальною і надзвичайно бажаною є ситуація рівності між неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом для спрощення оподаткування і виведенню з-під нього доходів найменш забезпечених верств населення.

Держава не повинна формувати бюджет за рахунок громадян, рівень доходів яких не може забезпечити навіть їхні мінімальні потреби, адже кожна гривня доходу для таких людей має значно більшу цінність, ніж для осіб з високим рівнем добробуту.

На доходи фізичних осіб впливають не лише прямі податки, а й непрямі (податки на споживання), які населення сплачує, купуючи товари і послуги за роздрібними цінами. Загальновідомо, що непрямі податки за допомогою цінового механізму перекладаються, в основному, на кінцевого споживача (населення, а також державні установи і громадські організації, що надають безплатні послуги громадянам).

Серед факторів, які впливають на рівень податкового навантаження на домогосподарства, найбільшу частку традиційно мають податки на споживання (близько 50 - 60 %). Частка податків на доходи та майно у загальній величині сплачених населенням податків і зборів коливається в межах 30 - 40 %. Внески на соціальне страхування, які утримуються із заробітної плати найманих працівників, становлять лише 8 - 9 %, тому значного впливу на рівень податкового навантаження вони не чинять.

Необхідно відзначити, що в Україні немає загального оподаткування домогосподарств. У розпорядженні домогосподарства знаходиться та сума фінансових коштів, яка залишається у кожного члена після сплати податків і обов'язкових зборів. Але цієї суми іноді може бути недостатньо для забезпечення домогосподарств. Або, наприклад, у складі домогосподарств один його член є підприємцем, а інші знаходяться на його забезпеченні, і його місячної суми фінансових коштів може бути також недостатньо для необхідного рівня забезпечення усіх членів домогосподарств.

Тому, ми згодні з висловом Нікітішіна А.А. про закордонний досвід: «Системи оподаткування розвинених країн світу дають можливість формувати кінцевий дохід домогосподарств таким чином, щоб кожна фізична особа мала в користуванні дохід, достатній для фінансування всіх необхідних витрат на задоволення своїх потреб, а висока питома вага прямих податків у структурі ВВП і загальних податкових надходжень дає підстави говорити про досить значному економічному добробуті».

Також необхідність загального оподаткування сімейних домогосподарств розглядає Чеховська І.В.: «Враховуючи те, що 89% громадян України

проживають в сім'ї, питання забезпечення належного матеріального стану сім'ї, від якого залежить прогресивний розвиток нашої країни, є актуальним і з огляду на те, що в більшості випадків сім'я є єдиним економічним співтовариством з загальними доходами та витратами. Досить актуальним і своєчасним питання впровадження практики сімейного оподаткування в Україні виглядає і на тлі ініціюють урядом адміністративної та податкової реформ».

Такої ж думки дотримується Рудая М.І.: «У багатьох країнах домогосподарство розглядається як окремий суб'єкт оподаткування. У порівнянні з оподаткуванням подружжя, порядок оподаткування домогосподарства є складнішим, оскільки передбачає право вибору суб'єктом режиму оподаткування з урахуванням наявних обставин і застосування різних ставок податку залежно від складу домогосподарства і напрямків його діяльності».

Жирів В. У своєму дослідженні пропонує справляння податку на доходи фізичних осіб при спільному декларування подружжя у відповідності зі шкалою [4, с. 16]. Кизима Т.А. також вважає за необхідне здійснення поступового переходу до оподаткування сім'ї за прикладом розвинених країн, що дозволить платника податку вибрати саме той варіант оподаткування доходу, який буде економічно найбільш вигідним для сім'ї [1, с. 254].

Дійсно, можливість спільного оподаткування сім'ї в сучасних умовах функціонування вітчизняних домашніх господарств стає необхідним для реалізації соціальної політики держави, спрямованої на підвищення добробуту домогосподарств. Так, низькі доходи родини, можна звільнити від оподаткування, для інших доходів передбачити пільги, в залежності від кількості та статусу членів домогосподарств. Однак не варто позбавляти вибору домашніх господарств обкладати свої доходи роздільно.

Існуючу систему оподаткування доходів домашніх господарств необхідно також пов'язати з сумою витрат домашніх господарств, яка включає: витрати на житлово-комунальні послуги, виплату сум основного боргу і відсотків по іпотечному кредитуванню, навчання членів домашніх господарств у ВУЗах тощо.

Висновки. 1. Держава опосередковано впливає на формування витрат домогосподарств завдяки встановленню та регулюванню таких соціальних показників як споживчий кошик, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата та рівень оподаткування домогосподарств.

2. В умовах дії нового законодавства виникла необхідність уточнити систему оподаткування домогосподарств, а саме переглянути підходи щодо оподаткування доходів домогосподарств в Україні з тим, щоб рівень оподаткування залежав ні тільки від рівня доходів членів домогосподарств а й сукупного доходу домогосподарств.

3. Держава не повинна формувати бюджет за рахунок громадян, рівень доходів яких не може забезпечити навіть їх мінімальні потреби.

4. Оподаткування загального сімейного доходу в сучасних умовах функціонування вітчизняних домашніх господарств стає необхідним для реалізації соціальної політики держави, спрямованої на підвищення добробуту домогосподарств. Так, низькі доходи сім'ї, можна звільнити від оподаткування, для інших доходів передбачити пільги, залежно від кількості і статусу членів домогосподарств. Однак не варто позбавляти вибору домогосподарств обкладати свої доходи роздільно.

Література

1. Кизима Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т.О. Кизима; [вст. слово С.І. Юрія]. – К.: Знання, 2010. – 431 с.
2. Рудая М.І. Податкові відносини домогосподарств як специфічного сектору економічної системи держави / М.І. Рудая. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2010_3/14.pdf.
3. Чеховська І.В. Правові підстави запровадження сімейного оподаткування в Україні / І.В. Чеховська. — Науковий вісник Національного університету ВПС України (економіка, право). - 2011. - №4(55). - С. 160 - 168.
4. Жиров В.И. Налогообложение домашних хозяйств: автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. экон. наук 08.00.10 / В.И. Жиров. – Саратов, 2005. – 20 с.
5. Никитишин А.А. Роль налогообложения в обеспечении реализации социальной политики государства / А.А. Никитишин – К.: БИЗНЕСИНФОРМ. – 2010. –№ 10. –С.113 –119.
6. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755—VI. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua>.
7. Соціально-економічне становище домогосподарств України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_ri_kdop_sesd_2006/arh_sesd.htm.
8. Сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>

References

1. Kizima T.O. Finansi domogospodarstv: suchasna paradigma ta dominantni rozvitku / T.O. Kizima; [vst. slovo S.I. Jurija]. – K.: Znannja, 2010. – 431 s.
2. Rudaja M.I. Podatkovi vidnosini domogospodarstv jak specifichnogo sektoru ekonomichnoji sistemi derzhavi / M.I. Rudaja. [Elektronij resurs]. - Rezhim dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2010_3/14.pdf.
3. Chehov's'ka I.V. Pravovi pidstavi zaprovadzhennja simejnogo opodatkovannja v ukraїni / I.V. Chehov's'ka. — Naukovij visnik Nacional'nogo universitetu DPS Ukraїni (ekonomika, pravo). - 2011. - №4(55). - S. 160 -168.
4. Zhiron V.I. Nalogooblozhenie domashnih hozjajstv: avtoreferat dissertacii na soiskanie uchenoj stepeni kand. jekon. nauk 08.00.10 / V.I. Zhiron. – Saratov, 2005. – 20 s.

5. Nikitishin A.A. Rol' nalogooblozhenija v obespechenii realizacii social'noj politiki gosudarstva / A.A. Nikitishin – K.: BIZNESINFORM. – 2010. – № 10. – S.113 –119.
6. Podatkovij Kodeks Ukraїni vid 02.12.2010 r., № 2755—VI. [Elektronnij resurs]- Rezhim dostupu: <http://www.portal.rada.gov.ua>.
7. Social'no-ekonomichne stanovishhe domogospodarstv Ukraїni [Elektronnij resurs] / Derzhavna sluzhba statistiki Ukraїni. – Rezhim dostupa: http://www.ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_ri_kdop_sesd_2006/arh_sesd.htm.
8. Sajt Ministerstva finansiv Ukraїni [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.minfin.gov.ua/>

Каламбет С.В., Скомороха Т.В. Особенности налогообложения домохозяйств в Украине

В статье рассмотрены особенности налогообложения домохозяйств в Украине. Рассмотрены два подсектора системы налогообложения домохозяйств; а именно: наемных работников и получателей доходов от собственности и работодателей и самостоятельно занятых работников. Предложены направления реформирования налогообложения домохозяйств в Украине.

Ключевые слова: домохозяйство, налогообложение домохозяйств, налоги на доходы, налоги на потребление, минимальная заработная плата, прожиточный минимум.

Kalambet S.V., Skomorokha T. Specific taxation households in Ukraine

In the article the Taxation of households in Ukraine. Two sub taxation of households; namely, employees and recipients of property income and employers and self-employed workers. Directions reforming the taxation of households in Ukraine.

Keywords: home improvement, tax household income taxes, consumption taxes, minimum wage, living wage.

Каламбет Світлана Валеріївна – д.е.н., професор, академік Академії економічних наук, завідувача кафедрою «Фінанси та кредит» Дніпродзержинського державного технічного університету. lion0647@mail.ru

Скомороха Тетяна Вікторівна – магістр, Дніпродзержинський державний технічний університет. lion0647@mail.ru

Рецензент: Костирко Л.А., доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою фінансів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Стаття подана 16.06.2014 р.